

Գիրքը թվայնացվել և համացանցում է տեղադրվել [Գրքամոլ Նախաձեռնության](#) կողմից:

Բոլորի կողմից սիրված [Գրքամոլ](#)-ը սկսել է մի նախաձեռնություն, որի նպատակն է համացանցում էլեկտրոնային տարբերակով տեղադրել բոլոր այն գրքերը, որոնք սիրված են հայ ընթերցասերների կողմից և ցանկանում են դրանք ընթերցել նաև էլեկտրոնային տարբերակով: Ժամանակի ընթացքում մեր կողմից համացանցում կհայտնվեն բոլոր այն գրքերը, որոնք մինչ այս ինչ-ինչ պատճառներով ձեզ համար եղել են դժվար ձեռքբերելի:

Գրքամոլը, ունենալով իր ուրույն տեղը համացանցում, իր առջև նպատակ է դրել հասարակության մեջ բարձրացնել սերը դեպի ընթերցանությունը, առաջացնել հետաքրքրություն դեպի դասական և արդի գրականությանը, և կոտրել բոլոր այն կարծրատիպերը, թե այսօրվա հայ իրականության մեջ ընթերցողներ չկան:

Միրելի՛ ընթերցողներ, սրանք մեր առաջին քայլերն են այս ասպարեզում, և մենք շատ ուրախ կլինենք, եթե կլինեն մարդիկ, ովքեր կցանկանան մեզ օգնել այս հանրօգուտ գործում: *Էլեկտրոնային գրքերի պատրաստման և մեր կայքում դրանք ներկայացնելու հարցում մենք չունենք որևէ շահ և չենք չհետապնդում որևէ եկամուտ*, բացի հայ և արտասահմանյան գրականությունը հայ ընթերցասերներին հասանելի դարձնելուց, և մենք բաց ենք բոլոր նվիրյալ և օգնել ցանկացող մարդկանց համար: Եթե դուք տանը ունեք լուսապատճենահանման սարքեր, և ուզում եք միանալ մեր կողմից ձեռնարկվող այս հանրօգուտ գործին, ապա գրեք Ձեր ցանկության մասին մեր էլեկտրոնային փոստարկղին grqamol@gmail.com հասցով:

Շնորհակալություն, որ հետևում եք մեզ: Ցանկանում ենք բոլորիդ հաճելի ընթերցանություն:

Գրքամոլ Նախաձեռնություն
2014 © Grqamol. All Rights Reserved.

URL: www.grqamol.am, e-mail: grqamol@gmail.com

«Գարիբալդիական» Հեղինակ՝ Ավետիք Իսահակյան

Սրանից տարիներ առաջ Օդեսայում, այն տանը, ուր ես էի ապրում, իմ սենյակի դեմ ու դեմը կենում էր մի ծեր իտալացի կոշկակար, իր թուլակազմ, եղնիկի պես վախկոտ, տասը-տասներկու տարեկան աղջիկ-թոռնիկի հետ:

Դրացիները նրան անվանում էին Ջիովաննի:

Ծերունի իտալացին տնից սակավ էր դուրս գալիս: Նստակյաց, գլխաքարշ, աշխատանքից և կյանքի բեռից կորացած մեջքով՝ նա երբեմն գնում էր շուկա և թնի տակին մի բան դրած վերադառնում տուն: Եվ ապա մինչև երեկո լսվում էր նրա խցից մուրճի թրխկոցը...

Հիշողությանս մեջ կենդանի պատկերանում է նա հիմա,- բարձրահասակ եղած պետք է լիներ. տխուր էր դեմքը և մտախոհ, բայց ամենագրավիչը նրա աչքերն էին- մի երագուն, մարմանդ կրակով աչքեր, որ մի անգամից վստահություն էին ներշնչում հանդիպողին և գուրգուրում:

Բարձր ճակատի տակից բարությամբ ժպտում էին այդ աչքերը ծանոթների դիմաց, իսկ ձայնը սրտագին էր և բարեկամական:

Այդ հոգեթով աչքերը ինձ քաշեցին դեպի իրենց, և ես մի օր ներս մտա նրա մոտ. նա կռացած էր մի հին կոշիկի վրա, որ սեղմել էր ծերացած ծնկների մեջ և կրունկներին մեխեր էր խփում: Եվ քթի տակ մեղմիկ մրմնջում էր «Մարսելեզի» հաղթական քայլերգը:

Ես բարևեցի նրան, գլուխը բարձրացրեց և սիրալիր ժպիտով բարևս առավ. մենք դուրսն իրար պատահելիս, իբրև հարևաններ, միմյանց միշտ բարևում էինք:

- Հը՛, ի՞նչ կա, հարևան, գալդ բարի:

- Դե՛հ, հարևաններ ենք, եկա, որ զրույց անենք, խնդրում եմ, որ դուք էլ մեկ-մեկ գաք ինձ մոտ,- ասացի ես:

Նա ժպտաց և շարունակեց ընդհատված աշխատանքը:

- Հիմա սա կվերջացնեմ, բարեկամս, կսկսենք հանգիստ զրույց անել. դուք ասեք, ի՞նչ նորություններ կան:

Ես ասացի, նորություն չունիմ, և սկսեցի զննել սենյակը.- մի շատ աղքատիկ, անգարդ և նույնչափ էլ մութ ու փոքր սենյակ էր. մի դուռ բացվում էր դեպի մի ուրիշ սենյակ, ուր քնում էին պապ ու թոռ:

Այս անշուք, մերկ սենյակի մեջ աչքի էր ընկնում ոսկեգոծ շրջանակի մեջ Գարիբալդիի¹ մեծադիր պատկերը, որ կախված էր ծերունու գլխի վերևը: Ես մտածում էի,- խեղճ ծերունի,

գոյության կովի անողոք ալիքները նրան քշել, գցել են հայրենիքից հեռու այս ավերը՝ աղքատ ու միայնակ. բայց նա չէր մոռացել ազգային հերոսին հետը վերցնել. ինչպե՞ս սիրում են իտալացիք այս մարդուն:

Ծերունին հանեց ինձ մտացմունքից.

- Ինչ՞ու լուռ ես,- հարցրեց նա:

- Հայր Զիովաննի, սիրո՞ւմ ես դու Գարիբալդին:

- Օ՛, ինչե՛ր ես ասում, բարեկամ,- զարմացած հնչեց նրա ձայնը,- մարդ էլ չսիրե՞ Գարիբալդին. նա հոգի՛ էր, հոգի՛, այդպե՛ս մարդ չի եղել ու չի լինի. ով որ նրան տեսել է, էլ ուրիշ բան չի ուզում տեսնի:

- Բայց դու նրան ինքդ աչքով տեսե՞լ ես,- հարցրի ես:

- Ինչե՛ր ես ասում,- նորից զարմացած՝ լայն-լայն բացեց աչքերը.- ո՞նց թե ես նրան տեսել եմ: Մի՞թե դու չգիտես, որ ես նրա զինվորներից մեկն եմ եղել. ես էլ «Ալպյան որսորդների» բանակի քաջերից մեկն էի, նրա «Հազարյակի» մշտական կամավորներից: Քանի՛ - քանի՛ անգամ ինքը Գարիբալդին անունս տվել է և ուսիս խփել::

Եվ հանկարծ շտկեց տարիներով կորացած մեջքը, ճակատը պայծառացավ, և աչքերը հուրհրացին:

- Ջուզե՛պպե Գարիբալդի, Ջուզե՛պպե Գարիբալդի... ահա՛ իմ փառքը, իմ անչափ հարստությունը, ահա՛ իմ բախտը, որով ապրում եմ շատերից երջանիկ. Նրա սուրբ հոգին գլխիս վերին է միշտ սավառնում և ասում է ինձ. «Մի՛ ընկճվիր, Զիովաննի, օտար երկրում մի՛ ընկճվիր. դու միշտ քաջ ես եղել և քաջ էլ մնա՛ մինչև մահ. մեռնելուց հետո միշտ ինձ մոտ կլինես»:

Ուժգին թափով դողանջեց նրա ձայնը. դեն շարտեց մուրճը և հայացքը բևեռեց վրաս:

Ես թախանձեցի, որ ինձ պատմե Գարիբալդիի մասին իր տեսածն ու ապրածը:

Նա հարգեց իմ հետաքրքրությունը. Բարի աչքերը ձգեց վրաս, ապա ձեռքը տարավ ճակատին, կոշտ մատներով, ասես, հարթել ուզեց կնճիռները և մի փոքր մտածելուց հետո սկսեց պատմությունը.

- Սրանից մոտ քառասուն տարի առաջ մեր հայրենիքը, աշխարհների ամենագեղեցիկը, Մայր-Իտալիան օտարազգ թշնամիների ոտքի տակ հեռում էր՝ շղթայակապ և ստրուկ: Բոլոր լավ, առնասիրտ իտալացիները ամոթահար էին և վրեժխնդիր, բայց ամենից շա՛տ արյունոտվում էր հայրենիքի վշտով Գարիբալդիի մեծ սիրտը, և նրա վրեժը մեր ծովերից խորն է և ուժեղ:

1 Ջուզեպպե Գարիբալդի (1807-1882)- Իտալիայի ազգային հերոս, հանդես է եկել ընդդեմ օտար նվաճողների, ֆեոդալական միապետության կարգերի և կղերական ռեակցիայի:

Նա շահ տ անգամ էր դուրս եկել կովի դաշտ, թե՛ ուրիշ ճնշված հայրենիքների համար. և այս անգամ էլ ձայն տվեց Գարիբալդին և կանչեց հայրենիքի այն բոլոր քաջերին, որոնք ուրախությամբ կուզեին կովել և մեռնել հայրենիքի համար:

Այն ժամանակ ես մի քսան և հինգ տարեկան երիտասարդ էի: Երբ լսեցի նրա մարտահրավերը, սիրտս թնդաց, թողեցի ծնողներիս, զինավառվեցի և բազեի պես թռա նրա մոտ. նա այն ժամանակ Լոմբարդիայի² դաշտումն էր, Թուրինոյի³ մոտ:

Երբ նրան ներկայացա, քաղցրությամբ հարցրեց անունս. այն ժամանակ մի փոքր ալեխառն էր նրա մորուքը: Ո՛հ, ի՛նչ գեղեցիկ էր նա- իսկական տղամարդ, առույգ և ուժեղ, իսկ հայրական գթով լի աչքերը փայլում էին հայրենիքի սիրով և վրեժով:

Նրա գլխի վերև ծփծփում էր սուրբ հայրենիքի դրոշակը. այդ դրոշակի տակ ես ուխտեցի կովել և անձնագոհվել հայրենիքի համար, Գարիբալդիի և ընկերներիս համար:

Մեր «Ալպյան որսորդներին» զինավառ, հայրենասեր վաշտերը ուրախ երգելով անցնում էին Լոմբարդիայի ծաղկոտ դաշտերով, մենք բոլորս քաջ տղերք էինք, թռած-եկած ժայռոտ կղզիներից, Ապենինյան կատարներից, կապույտ ծովի ափերից:

Ա՛խ, ինչքա՛ն լավ է, վեհ է կովել հայրենիքի համար լավ ընկերների հետ մեկտեղ, մեռնել հայրենիքի համար լավ ընկերների գրկում...

Ա՛խ, անցած անգին օրե՛ր...գիտե՞ս, մենք ինչպե՛ս էինք սիրում իրար, զինվորներս. մի տան պես էինք: Քաղց ու ծարավ, ցուրտ ու անձրև, անքուն գիշերներ սիրով էինք տանում և մեր վերքերով պարծենում էինք:

Ինչպե՛ս էին սիրում մեզ իտալացի գյուղացիները, գրկաբաց էին ընդունում մեր հաղթական կտրիճներին:

Էհե՛յ, Գարիբալդի. Ինչպիսի՛ սիրտ ուներ. հո հրամայող չէր, այլ մեր ընկերն էր, մեր հավասարը. մեզ հետ տանում էր ամեն դժվարություն, և ավելին, նույնիսկ՝ կովի ամենատաք տեղը ինքն էր առաջ նետվում: Ա՛խ, նա, որ երևում էր մեր շարքերում, կրակ էինք կտրում և առյուծ դառնում: Մարդ զարմանում է, թե ինչպե՛ս նրա բարի, գթոտ աչքերը մեզ խրախուսում էին փշրել, սպանել, կոտորել թշնամուն:

Եվ մենք միշտ հաղթող էինք: Մեր առաջ միշտ կանգնած էր լինում ինքը՝ Գարիբալդին սուրը բռնած. և կովում էինք գլխապատառ-սրտապատառ. ու մեռնելիս աչքներս ձգած նրա վրա՝ «Կեցցե՛ Իտալիան, կեցցե՛ Գարիբալդին» գոչելով հանգչում էինք նրա գրկում, նրա ոտների տակ: Եվ նա բոլորի համար արցունք ուներ:

Քանի-քանի անգամ մենք ճակատ մտանք թշնամու հետ, որոնց ոչխարների վախկոտ հոտի պես քշում էինք, մաքրում Լոմբարդիայից: Մենք թվով շատ չէինք, թշնամին մեզնից տասնապատիկ ավել էր, բայց թիվս ո՞րն է, մեր մի տղան հարյուր էր, հազար էր:

2 Լոմբարդիա- Պո գետի հովիտը հյուիսային Իտալիայում

3 Թուրինո- քաղաք հյուիսային Իտալիայում

Գարիբալդիի հետ մենք արծվի պես մղվում էինք թշնամու բանակի սրտի մեջ. խփում-ծակում էինք և փոթորկի ուժով քշում նրանց աշնան տերևների պես-այդ կանոնավոր թնդանոթավոր, ավստրական-կայսերական բանակները:

Եվ նրանց քշեցինք մինչև Վենետիկի լագուները. պետք է բոլորին ծովը թափեինք, բայց Ֆրանսիայի կայսրը, չգիտեմ ինչու՝ նամակ գրեց Գարիբալդիին և արգելեց առաջ գնալ. ինքը՝ Գարիբալդիին, զայրացած, պատռեց կայսրի նամակը և պատռած կտորները ետ դրկեց նրան, իբրև պատասխան:

Այդ մենք բոլորս տեսանք մեր աչքերով, բայց երբ մեր թագավորը նամակ գրեց Գարիբալդիին, որ դադարեցնի արշավանքը, Գարիբալդիին լսեց, և մենք ետ դարձանք սուրբ Մարկոսի քաղաքի մոտերքից:

Այնուհետև մենք քանի-քանի կռիվ ունեցանք Հռոմի մարդագայլի հետ՝ Պապա Ռոմայի հետ, որը իշխանների և կարդինալների հետ ծծում է գյուղացուն և մոլորեցնում է մարդկանց:

Ես ութ-ինը տարի շարունակ Գարիբալդիի կամավորների բանակումն էի. և ընկերներով մեկտեղ շատ վերքեր ստացանք, որոնցով և լավացավ հայրենիքի մեծ վերքը:

Իմ սիրելի ընկերներից շատերը ընկան կռվի սուրբ դաշտում. փա՛ռք նրանց, լուսավորվի նրանց հոգին, ես էլ կուզեի մեռնել նրանց հետ, Գարիբալդիի աչքի առջև, բայց բախտը ինձ ուրիշ բան էր կամեցել:

Նրա մեծ սրտի իդձը կատարվեց. ազատվեց սիրելի Իտալիան, միացավ, զորեղացավ... Վերջացան մեր կռիվները, բոլորս ցրվեցինք մեր տները՝ գոհ և երջանիկ, տանելով միասին Գարիբալդիի հետ ապրած փառավոր օրերի հուշերը:

- Ահա՛ այստեղ է ապրում նա՝ իմ սրտի մեջ - այս ասելով խփեց նա իր ոսկրացած կրծքին.- և նրա պատկերը կրծքիս վրա՛ է.- և նա դողդոջուն ձեռքով քանդեց բաճկոնի կոճակները և հանեց պարանոցից կախված մի փոքր նկար՝ Գարիբալդիի գլուխը...- Այս փոքրիկ նկարները դուք կգտնեք ամեն մի ազատ իտալացու կրծքի վրա- գյուղացիների, հովիվների... ինձնից անբաժան պտի մնա այս նկարը, և գերեզմանիս մեջ, հավիտյան...

Այստեղ ծերունին կանգ առավ, նայեց ժամացույցին, ապա իմ հիացած երեսին:

- Երջանիկ ես դու, հայր Զիովաննի, որ Գարիբալդիի բազեններից ես և պարտքդ կատարել ես դեպի հայրենիքդ, բայց ների՛ր, մի հարց տամ. ի՞նչը ստիպեց քեզ քո վերքերով առողջացած այդքան թանկագին Իտալիայից հեռանալ, ընկնել այս օտար աշխարհը, անձանոթ մարդկանց մեջ:

- Էհե՛յ, բարեկա՛մ, բարեկա՛մ,- հառաչեց նա, և նրա մի փոքր առաջ ոգևորված աչքերի թարթիչներից երկու կաթիլ արցունք կախվեցին. մի չլավացած վերք կար ծերունու սրտի մեջ, որին ես անզգուշությամբ դիպա: - Ես ապրեցի երկար ժամանակ իմ հայրենի օջախի տակ և աչքովս տեսա Իտալիայի մեծությունը. հուղարկավորեցի դեպի անմահություն Գարիբալդիի սրբազան աճյունը... Ա՛խ, մարդ չի հասկանում, ի՞նչու են մեռնում այդպիսի մեծ

մարդիկ...բայց ի՞նչ ասեմ... այնքան թանկ արյուններով՝ դրսի թշնամիներից, օտար տերերից ազատված Իտալիան ընկավ մի նոր տեսակի գերության մեջ՝ մեր արյունակից տերերի ճանկն ընկավ, հարուստների և կառավարության պաշտոնյանների: Հարուստները ոսկի շղթայով կապեցին՝ կաշկանդեցին Իտալիան և իրենց ծանր թաթը դրին իտալական չարքաշ ժողովրդի սրտին և ճնշեցին: Աղքատ է շա՛տ մեր գյուղացին ու բանվորը. իմ որդին սպանվեց մեր կառավարության զինվորների ձեռքով, մի բանվորական գործադուլի ժամանակ, իսկ հարսս՝ գործարանի ծանր աշխատանքից թոքախտով մեռավ: Ես զայրացա ապերախտ հայրենակիցներիս դեմ, որք թոռիս վեր առա, հեռացա այն դաշտերից, որոնց վրայով ես էլ հազարների հետ հաղթական անցել էի մի ժամանակ: Ես չցանկացա ստրուկ լինել մեր ազատած հայրենիքում: Է՛հ, մենք էլ մարդ ենք, հպարտություն ունինք:

Նավ նստեցի և եկա այստեղ. միևնույն է, մի տեղ պետք է գնայի... Եվ ես քանի ողջ եմ, չեմ վերադառնա նորից ստրկացած հայրենիքս. հիմա ո՛չ Գարիբալդիի կա, ո՛չ էլ ուժ ունիմ կռվելու... Բայց կուզենայի գոնե աճյունս թաղվեր իմ հայրենիքում, որ տարիներ հետո, երբ վերջնականապես Իտալիան իր ստրուկ, չարքաշ ժողովրդով ազատվեր հարստահարության լծից, - հաղթական ժողովրդի ազատ ձայները լսեի, ինչպես լսեցի երիտասարդ օրերումս...

Բայց ո՞վ է տանելու մի աղքատի աճյունը այդքան հեռու՝...

Է՛հ, թող ազատվի Իտալիան, հեռվից էլ կլսեմ...

Ես ապրում եմ հիմա իմ թոռիս համար. աստված կյանք տար ինձ այնքան, մինչև թոռիս իր սեփական ոտների վրա կանգնեցնեի, հետո մեռնեի. ուրիշ ոչ մի իդձ չունիմ հիմա. ի՞նչ է լինելու թոռնիկիս վիճակը, եթե ես շուտ մեռնիմ... Բայց Գարիբալդիի մեծ ոգին, որ միշտ գլխիս վերևն է, խրախուսում է ինձ, և արդեն նրա ոգով եմ ես մխիթարվում այս աշխարհում. երբ օրս հասնի , ո՛հ, այն ժամանակ ես Գարիբալդիի մոտ կլինեմ, այնտեղ, երկնքում...

Խզվեց ծերունու ձայնը. աչքերը բարձրացրեց վերև, և ապա կանգ առավ երկար ու երկար Գարիբալդիի նկարի վրա...

Տիրեց մի երկյուղ լռություն...

Ես չուզեցա խանգարել նրա հոգեւալացումը, որ վեհ էր և նվիրական:

Այդ ժամանակ ներս մտավ թոռնիկը և վախվախելով բարևեց ինձ ու մտավ մյուս սենյակը: Ես վեր կացա, համբուրեցի ծերունու կոշտացած, սևացած ձեռքը, գլուխ տվի և հեռացա:

Տարիներ հետո, երբ ոտս նորից ընկավ Օդեսա, շատ որոնոցի ծերունուն, բայց չգտա: Կարոտով նայեցի նրա վաղեմի բնակարանին և մեկ-մեկ վերհիշեցի նրա բոլոր խոսքերն ու շարժումները:

Ո՞վ գիտե, ուր է նա հիմա. արդյո՞ք նորից հոգին շքեղ երազների մեջ՝ գրկել է և ամուր սեղմել մանր ու չնչին մարդկանց կոշիկները իր առնացի, հերոսական սրտի վրա և համբերությամբ կարկատում՝ իր վերջին պարտքը կատարելով թոռնիկի հանդեպ, թե գոյության կռվի դաժան ալիքները, որ այնպե՛ս գռեհիկ են դեպի մեծություններն ու

գեղեցկությունները, վերջնականապես խորտակել են այդ չքնաղ բեկորը և հողերի հավասարացրել և որբուկին թողել ապերախտ հայրենիքից դուրս, նյութապաշտ մարդկանց մեջ՝ խեղճ ու անօգնական...

1907 թ.

Վ Ե Ր Ջ